

Γ'

**Συνέχισις μικροφωτογραφήσεως ἐγγράφων τοῦ Foreign Office
ἀφορώντων εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.**

(Ἐκθεσίς Β')

ὑ π ὀ

Ἐλευθερίου Πρεβελάκη*Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν*

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἔκθεσιν περὶ τῆς εἰς Λονδίνον δευτέρας ἀποστολῆς μου, πραγματοποιηθείσης κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου μέχρι 9 Νοεμβρίου 1969, κατόπιν εἰσηγήσεως τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ἣτις ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς κατὰ τὸ 1963 πραγματοποιηθείσης πρώτης ἀποστολῆς μου εἰς Λονδίνον, εἶχεν ὡσαύτως ὡς σκοπὸν τὴν ἐπιλογὴν ὑλικοῦ τοῦ Foreign Office ἀφορῶντος εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, καταλλήλου πρὸς μικροφωτογράφησιν ὑπὸ τοῦ Κέντρου. Τὴν δευτέραν ἀποστολὴν εἶχε καταστήσει ἀναγκαίαν ἀφ' ἐνὸς ἢ ἀποπεράτωσις τῆς μικροφωτογραφήσεως τῶν περισσοτέρων ἐνοτήτων τοῦ κατὰ τὴν πρώτην ἀποστολὴν ἐπισημανθέντος ὑλικοῦ, περὶ οὗ βλ. τὴν ἀπὸ 25 Νοεμβρίου 1963 ἔκθεσίν μου (συντομ.: *Ἐκθεσίς Α'*)¹, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὸ 1963, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1968 εἰσαγωγὴν τοῦ κανόνος τῆς τριακονταετίας (thirty-year rule)², ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐρεῦνης νέον, ὀγκῶδες καὶ πολυτίμον ὑλικὸν τοῦ Foreign Office ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ ἔτους 1938.

Τὴν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Foreign Office νέαν ἔρευνάν μου, καλύψασαν ὑλικὸν πολλῶν ἑκατοντάδων τόμων ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος, κατέστησε δυνατὴν ἢ πρόθυμος βοήθεια τὴν ὁποίαν μοῦ παρέσχον πάντες οἱ ἀρμόδιοι ὑπάλληλοι τοῦ Public Record Office, ἰδίως δὲ ἡ δ. D. H. Gifford καὶ οἱ κ. κ. E. K. Timmings, J. Walford, T. J. Donovan, L. G. Seed καὶ A. Harrington.

Ἐπειδὴ ἡ παροῦσα ἔκθεσις ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς *Ἐκθέσεως Α'*, δὲν ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ἐπαναληφθοῦν ἐνταῦθα τὰ ἐκεῖ διαλαμβανόμενα περὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν ἀρχείων τοῦ Foreign Office καὶ περὶ τῶν ὁδηγῶν, καταλόγων, πρωτοκόλλων καὶ εὔρετηριῶν, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται δυνατὴ ἡ προσπέλασις τῶν ἀρχείων τούτων³.

1. Ε. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ, «Ἡ μικροφωτογράφησις ἐγγράφων τοῦ Foreign Office ἀφορώντων εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν», *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τ. ΛΗ' (1963), σσ. 714 - 730.

2. Συμφώνως πρὸς τὸν κανόνα τῆς τριακονταετίας, εἰς τὴν ἔρευναν διατίθενται ἐκαστοτε ἐγγράφα οὐχὶ νεώτερα τῶν τριακοντα ἐτῶν. Πρὸ τοῦ 1968 ἴσχυεν ὁ κανὼν τῆς πενηκονταετίας (*Ἐκθεσίς Α'*, σ. 720).

3. *Ἐκθεσίς Α'*, σσ. 715 - 719.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀρχειακὰ ταῦτα βοηθήματα, ἐνταῦθα προστίθενται νεώτερά τινα μόνον στοιχεῖα.

Τῷ 1968 ἐδημοσιεύθη ὁ τρίτος τόμος τοῦ *Guide to the Contents of the Public Record Office* (συντομ. : *Guide*), ὁ ὁποῖος περιέχει προσθήκας καὶ διορθώσεις εἰς τὴν ὕλην τῶν πρώτων δύο τόμων αὐτοῦ, ἐκδοθέντων τῷ 1963, ὡς καὶ περιγραφὴν νέου ἀρχειακοῦ ὕλικου ⁴.

Τῷ 1969 ἐξεδόθη εἰς τὴν σειρὰν *Public Record Office Handbooks* ⁵ ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 13 πολῦτιμος εἰδικὸς ὁδηγὸς τῶν ἀρχείων τοῦ Foreign Office φέρων τὸν τίτλον *The Records of the Foreign Office, 1782 - 1939* (Λονδίνον, H.M.S.O.).

Ὁ ἐν τῇ σειρᾷ *Lists and Indexes* ὑπ' ἀριθ. LIII κατάλογος ὑπὸ τὸν τίτλον *Foreign Office records to 1878* (Λονδίνον, H.M.S.O., 1929), ὅστις εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐξαντληθῆ, εἶναι σήμερον προσιτὸς εἰς φωτοτυπικὴν ἔκδοσιν τῆς Kraus Reprint Corporation, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐκυκλοφορήθη ὡσαύτως ὀκτάτομος κατάλογος τοῦ μετὰ τὸ 1878 ὕλικου τοῦ Foreign Office ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν XIII τῆς σειρᾶς *Supplementary Lists and Indexes*. Ὁ κατάλογος οὗτος περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς μέρη : *General Correspondence, 1879 - 1905* (τόμοι 1 - 4) *Various Classes, 1879 - 1913* (τόμος 5) καὶ *Embassy and Consular Archives, 1879 - 1913* (τόμοι 6 - 8) ⁶.

Ἰδιαίτερας μνείας ἄξια εἶναι τὰ ἐντυπα ἐτήσια εὔρετήρια τῆς General Correspondence τὰ καλύπτοντα τὴν περίοδον 1920 - 1951 ⁷. Ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν σειρὰν F.O. 409, ἔχουν δὲ ἀνατυπωθῆ εἰς 76 τόμους τὰ ἐξ αὐτῶν καλύπτοντα τὴν περίοδον 1920 - 1938 ὑπὸ τῆς Kraus - Thomson Organisation. Ὁ 77^{ος} τόμος θὰ περιλάβῃ τὰ εὔρετήρια αὐτῆς τῆς περιόδου τὰ καλύπτοντα τὰ ἐμπιστευτικὰ ἔγγραφα («Green Papers»). Μικροφωτογραφήσις τῶν εὔρετηρίων τούτων θὰ παραγγελθῆ ὑπὸ τοῦ Κέντρου ἐντὸς τοῦ 1970.

Φωτοτυπία ἢ μικροταινία τῶν καταλόγων, πρωτοκόλλων καὶ εὔρετηρίων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς ὕλικόν τοῦ Foreign Office τῆς περιόδου 1800 - 1912 σχετικὸν μὲ

4. Ἐν τῷ Public Record Office ὑπάρχει καὶ δακτυλογραφημένον *Supplement* τοῦ *Guide* περιέχον στοιχεῖα μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τοὺς τρεῖς τόμους αὐτοῦ. Ἀντίτυπον τοῦ *Guide* ὑπάρχει εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου.

5. Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἐκδοθέντων ἐγχειριδίων τῆς σειρᾶς ταύτης δέον νὰ ἀναφερθοῦν : τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 μὲ τὸν τίτλον *The Records of the Colonial and Dominions Offices*, Λονδίνον (H.M.S.O.) 1964 καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 10 μὲ τὸν τίτλον *Classes of Departmental Papers for 1906 - 1939*, Λονδίνον (H.M.S.O.) 1966. Τὰ ὑπ' ἀριθ. 3, 10, καὶ 13 ἐγχειρίδια ὑπάρχουν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου. Διὰ τὰ ὑπ' ἀριθ. 4, 9, καὶ 11, ἀφορῶντα εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Cabinet Office, βλ. κατωτέρω.

6. Περὶ τῶν κατηγοριῶν General Correspondence καὶ Embassy and Consular Archives βλ. *Ἐκθεσιν Α'*, σσ. 715 - 716.

7. Διὰ τὰ εὔρετήρια τὰ καλύπτοντα τὸ ὕλικόν τοῦ Foreign Office τῆς περιόδου μέχρι τοῦ 1905 βλ. *Ἐκθεσιν Α'*, σ. 718. Ἡ περίοδος 1906 - 1920 καλύπτεται ὑπὸ εὔρετηρίου ἐν δελτίοις ἀποκειμένου εἰς τὸ ἐν τῇ Portugal Street παράρτημα τοῦ Public Record Office.

τήν ιστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ εὐρίσκονται ἀπὸ τοῦ 1963 ἢ 1964 εἰς τὸ Κέντρον⁸. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν μέσων προσπελάσεως τοῦ ὕλικου τοῦ Foreign Office τῆς ὡς ἄνω περιόδου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς περιόδου 1913-1938 ἀφ' ἑτέρου, τὸ Κέντρον ἐπρομηθεύθη προσέτι φωτοτυπίας τῶν ἐξῆς δακτυλογραφημένων καταλόγων ἢ εὐρετηρίων :

Summary of Records (Part II, 1969). Ἐκ τοῦ συνοπτικοῦ τούτου καταλόγου ἀπάντων τῶν ἀρχείων τοῦ Public Record Office καὶ τοῦ εὐρετηρίου τὸ ὁποῖον τὸν συνοδεύει ἐφωτοτυπήθησαν ὄχι μόνον αἱ σελίδες αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Foreign Office (σσ. 135-173), ἀλλὰ καὶ αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὰ ἐξῆς ἀρχεῖα τμήματα : Admiralty (σσ. 1-10), Cabinet Office (σσ. 28-30), Captured Enemy Documents (σσ. 34-35), Colonial Office (σσ. 38-91), Prime Minister's Office (σ. 260), Board of Trade (σσ. 292-296) καὶ War Office (σσ. 224-331).

Registers of General Correspondence, F.O. 566 διὰ τὴν περίοδον 1912-1920 (σσ. 20). Ὁ κατάλογος οὗτος ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ καταλόγου τῶν πρωτοκόλλων εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων τοῦ Foreign Office διὰ τὴν περίοδον 1817-1911, φωτοτυπία τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὸ Κέντρον.

Embassy and Consular Archives, F.O. 286 (Greece). Κατάλογος καλύπτων τὴν περίοδον 1913-1937 (σσ. 49). Οὗτος ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ καλύπτοντος τὴν περίοδον 1817-1912 καταλόγου, φωτοτυπία τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὸ Κέντρον.

Embassy and Consular Archives, F.O. 286 (Greece), Descriptive List 1921-1930 (σσ. 123). Ὁ κατάλογος οὗτος συμπληρώνει τὸν προηγούμενον παρέχων περισσοτέρας πληροφορίας περὶ τοῦ περιεχομένου ἐκάστου τόμου ἐγγράφων τῆς σειρᾶς F.O. 286 διὰ τὴν περίοδον 1921-1930.

List of Confidential Prints. Ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου ἐφωτογραφήθησαν τὰ τμήματα (σσ. 33) τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἐξῆς σειρὰς ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων⁹ : F.O. 406 (Eastern Affairs)· F.O. 421 (South-Eastern Europe)· F.O. 424 (Turkey)· F.O. 434 (Southern Europe). Ἐπίσης ἐφωτογραφήθη ὁ κατάλογος (σσ. 2) ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων τῆς σειρᾶς F.O. 899 (Cabinet Papers).

Φωτοτυπία τῶν καταλόγων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν General Correspondence ἀπὸ τοῦ 1906 καὶ ἐξῆς¹⁰ παρηγγέλθησαν, ἀλλὰ δὲν παρελήφθησαν εἰσέτι. Οἱ φωτοτυπηθέντες κατάλογοι καλύπτουν τὰς σειρὰς : F.O. 368 (Commercial), F.O. 369 (Consular), F.O. 371 (Political) καὶ F.O. 372 (Treaty).

Εἰς τὴν Ἔκθεσιν Α' (σ. 719) αἱ διάφοροι σειραὶ εἰς τὰς ὁποίας ἔχουν ὑπαχθῆ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office εἶχον διαιρεθῆ εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας ἀπὸ ἀπόψεως ὑπόθεσιν εἰς αὐτὰς ὕλικον ἀναφερόμενον εἰς τὴν ιστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ : α') σειραὶ περιέχουσαι συμπαγῆς ὕλικον ἀναφερόμενον ἐν τῷ συνόλῳ του εἰς τὸ θέμα τοῦτο· β') σειραὶ περιέχουσαι ὕλικον ἐν μέρει μόνον ἀναφερόμενον εἰς τὸ θέμα τοῦτο, ἀποτε-

8. Ἔκθεσις Α', σσ. 718-719.

9. Περὶ ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων καὶ τῶν σχετικῶν καταλόγων βλ. Ἔκθεσιν Α', σσ. 716-717, 719.

10. Ἔκθεσις Α', σσ. 716, 718.

λοῦν ὅμως διακεκριμένα σύνολα (π.χ. τόμους ἢ φακέλους) ἐντὸς τοῦ ὑπολοίπου ὕλικου ἐκάστης σειρᾶς· γ') σειραὶ τῶν ὁποίων τὸ ὕλικόν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ εἶναι περιορισμένον καὶ διάσπαρτον· καὶ δ') σειραὶ τῶν ὁποίων τὸ ὕλικόν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα τοῦτο.

Τὰ καταρτισθέντα καὶ ἐφαρμοσθέντα ἢ ἐφαρμοζόμενα ὑπὸ τοῦ Κέντρου προγράμματα μικροφωτογραφήσεως ἐγγράφων τοῦ Foreign Office ¹¹ ἐβασίσθησαν εἰς τὰς σειρὰς τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας κατηγορίας. Αἱ σειραὶ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν ἀπετέλεσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς δευτέρας ἀποστολῆς μου, ἀλλὰ μὲ ἐιδικωτέρους στόχους: α') τὴν ἐνημέρωσιν ἐπὶ τῶν γενομένων προσθηκῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐπελθουσῶν διαδοχικῶν μεταβολῶν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ κατὰταξιν τῶν ἐγγράφων τῶν σειρῶν F.O. 286 (Greece), F.O. 368 (Commercial), F.O. 369 (Consular), F.O. 371 (Political) καὶ F.O. 372 (Treaty), ὡς καὶ τῶν σειρῶν τῶν ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων· καὶ β') τὴν ἐπισήμανσιν τῶν συγκεκριμένων τόμων εἰς τὰς σπουδαιότερας τῶν σειρῶν τῆς δευτέρας κατηγορίας οἱ ὅποιοι θὰ ἔδει νὰ μικροφωτογραφηθοῦν. Ἐθεωρήθησαν δὲ σπουδαιότεραι ἔνεκα τῆς ποιότητος καὶ τοῦ ὄγκου αὐτῶν αἱ ἑξῆς σειραὶ: ἐκ τῆς General Correspondence αἱ F.O. 368 (Commercial), F.O. 369 (Consular), F.O. 371 (Political), F.O. 372 (Treaty) καὶ F.O. 78 (Turkey)· ἐκ τῆς κατηγορίας Embassy and Consular Archives ἡ σειρὰ F.O. 195 (Turkey)· καὶ ἐκ τῆς κατηγορίας Confidential Print αἱ σειραὶ F.O. 406 (Eastern Affairs), F.O. 421 (South-Eastern Europe), F.O. 424 (Turkey), F.O. 434 (Southern Europe) καὶ F.O. 881 (Numerical Series).

Ἡ διεξαχθεῖσα ἔρευνα, ἐξ ἧς προέκυψαν τὰ κατωτέρω ἐκτιθέμενα, ἐβασίσθη εἰς τοὺς ὑπάρχοντας ὁδηγούς, καταλόγους καὶ εὑρετήρια, ὡς καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχαικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον εἶς τινὰς μὲν περιπτώσεις ἠρευνήθη διὰ τῆς ἐξετάσεως ἀντιπροσωπευτικῶν τόμων κατὰ κατηγορίας, μεταφερθέντων πρὸς τοῦτο εἰς τὸ ἀναγνωστήριον τοῦ Public Record Office, εἰς ἄλλας δὲ δι' αὐτοψίας ὄλων τῶν τόμων τῶν ἀποτελούντων μίαν κατηγορίαν, τῆς σχετικῆς ἐργασίας γενομένης κατ' ἐξαίρεσιν καὶ κατόπιν ἐιδικῆς ἀδείας ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν ὅπου φυλάσσονται τὰ ἀρχεῖα.

Σειρὰ F.O. 286 (Greece). Ἡ σειρὰ αὕτη, ἡ ὁποία ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν περίοδον 1813 - 1912 ἐξητάσθη εἰς τὴν *Ἐκθεσιν Α'* (σ. 720), καλύπτει τὰ ἔτη 1813 - 1937 καὶ 1942 - 1946, ἀποτελεῖται ἐκ 1185 τόμων, περιλαμβάνει δὲ τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς ἐν Ἀθήναις Βρεταννικῆς Πρεσβείας μετὰ τοῦ Foreign Office, μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ τινῶν ἐν Τουρκίᾳ βρεταννικῶν προξενείων, μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρεταννικῆς Πρεσβείας, μετὰ τῶν βρεταννικῶν ἀρχῶν τῶν Ἰονίων Νήσων, μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, μετὰ ἰδιωτῶν κλπ. Ὄταν κατηρτίσθησαν τὰ προγράμματα μικροφωτογραφήσεως ἐγγράφων τοῦ Foreign Office ὑπ' ἀριθ. I (διὰ τὴν περίοδον 1827 - 1905) καὶ ὑπ' ἀριθ. II (διὰ τὴν περίοδον 1906 - 1912) ¹², ἀπεφασίσθη νὰ μικροφωτογραφηθοῦν κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς ἐργασίας ταύτης ἐκ τῆς σειρᾶς F.O. 286 μόνον οἱ τόμοι οἱ περιέχοντες τὰ ὑπὸ τοῦ Foreign Office πρὸς τὴν Πρεσβεῖαν Ἀθηνῶν ἀποσταλέντα

11. *Ἐκθεσις Α'*, σσ. 723 - 727.

12. *Ἐκθεσις Α'*, σσ. 724 - 726.

ἔγγραφα ¹³ ὡς συμπλήρωμα τῶν μικροφωτογραφουμένων σειρῶν τῆς General Correspondence τῶν περιεχουσῶν ἐν ὄλφ (Πρόγραμμα I) ἢ ἐν μέρει (Πρόγραμμα II) ἔγγραφα περὶ Ἑλλάδος. Μὲ τὸ αὐτὸ κριτήριον πρέπει νὰ συνεχισθῇ ἡ μικροφωτογράφησις τῆς σειρᾶς F.O. 286 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1917, ὅτε τὸ σύστημα κατατάξεως τῶν ἀρχείων τῆς ἐν Ἀθήναις Βρετανικῆς Πρεσβείας ¹⁴ μετεβλήθη, καταστάσης ἔκτοτε ἀνεφίκτου τῆς συστηματικῆς μικροφωτογράφησης τῶν ἐκ τοῦ Foreign Office προερχομένων ἐγγράφων κεχωρισμένως. Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1917 καὶ ἐξῆς (τόμοι 631 - 1185) ἡ μικροφωτογράφησις τοῦ ὑλικοῦ τούτου πρέπει νὰ γίνῃ μὲ κριτήριον τὸ θέμα εἰς τὸ ὅποιον ἕκαστος τόμος ἢ φάκελος ἀφορᾷ. Ἡ ἀνίχνευσις τῶν θεμάτων εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν γίνεται διὰ μὲν τὴν μέχρι τοῦ 1920 περίοδον μὲ τὴν βοήθειαν τῶν πρωτοκόλλων τῆς σειρᾶς F. O. 381 ¹⁵, διὰ δὲ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ ἐξῆς μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐν σελ. 251 μνημονευθέντων καταλόγων τῆς σειρᾶς F. O. 286.

Σειραὶ F. O. 368 (Commercial), 369 (Consular), 371 (Political), 372 (Treaty). Αἱ σειραὶ αὗται, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη λόγος διὰ τὴν μέχρι τοῦ 1912 περίοδον εἰς τὴν *Ἐκθεσιν Α'* (σ. 722), ἀποτελοῦν τὰς κυριώτερας κατηγορίας ἐξ ὧν δύναται νὰ ἀντληθῇ ὑλικὸν περὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1906 μεταβολὴν τοῦ συστήματος κατατάξεως τῶν ἀποτελούντων τὴν General Correspondence ἐγγράφων τοῦ Foreign Office. Συμφώνως πρὸς τὰ μετὰ τὸ 1963 ἐλθόντα εἰς φῶς συμπληρωματικὰ στοιχεῖα, αἱ ὡς ἔνω σειραὶ καλύπτουν τὰς ἐξῆς περιόδους: F. O. 368: 1906 - 1920 (τόμοι 2269)· F. O. 369: 1906 - 1941 (τόμοι 2927)· F. O. 371: 1906 - 1941 (τόμοι 32729)· F. O. 372: 1906 - 1941 (τόμοι 3421).

Περὶ τοῦ τρόπου κατατάξεως τῶν ἐγγράφων τῶν σειρῶν τούτων ἐγένετο σύντομος μνεία εἰς τὴν *Ἐκθεσιν Α'* (σ. 716). Πλείονας πληροφορίας περὶ τοῦ θέματος τούτου εὐρίσκει τις εἰς τὸ ἀναφερθὲν βοήθημα *The Records of the Foreign Office 1782 - 1939*, (σσ. 71 - 73). Εἰς τὸ αὐτὸ βοήθημα (σσ. VII - VIII, 61, 68 καὶ πίν. II - IV) περιγράφονται λεπτομερῶς, παρατιθεμένον καὶ σχετικῶν εἰκόνων, καὶ οἱ κατὰ τὰς περιόδους 1906 - 1920 καὶ 1920 καὶ ἐξῆς χρησιμοποιηθέντες ἀντιστοιχῶς δύο τύποι «συνοδευτικῶν σημειωμάτων» (docket sheets), οἱ ὅποιοι καθιερώθησαν εἰς τὸ Foreign Office ἀπὸ τοῦ 1906. Τὸ «συνοδευτικὸν σημείωμα» εἶναι ἔντυπον τὸ ὅποιον ἐπισυνήπτετο εἰς ἕκαστον ἔγγραφον καὶ παρηκολούθει αὐτὸ εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς διαδρομῆς του. Τὸ συνοδευτικὸν σημείωμα συνεπληροῦτο βαθμιαίως διὰ τῶν στοιχείων τοῦ συνοδευομένου ὑπ' αὐτοῦ ἐγγράφου (ἀριθμοῦ πρωτοκόλλου, χρονολογίας, ἀποστολέως, περιλήψεως κλπ.), ὡς καὶ διὰ παρατηρήσεων καὶ ὁδηγιῶν διὰ τὰς δεούσας ἐνεργείας. Τὰ συνοδευτικὰ σημειώ-

13. Ἡδη ἔχουν μικροφωτογραφηθῆ 106 τοιοῦτοι τόμοι, καλύπτοντες τὴν περίοδον 1813 - 1905.

14. Περὶ τῶν διαφόρων τρόπων κατατάξεως τῶν ἀρχείων τῆς ἐν Ἀθήναις Βρετανικῆς Πρεσβείας κατὰ τὰς περιόδους 1813 - 1917, 1917 - 1919, 1920 - 1922, 1923 - 1929, καὶ 1930 - 1937 βλ. τὴν εἰσαγωγὴν τὴν προτασσομένην εἰς τὸν ἐν σ. 251 μνημονευθέντα πρῶτον κατάλογον τῆς σειρᾶς F.O. 286.

15. *Ἐκθεσις Α'*, σ. 720.

ματα και την έρευναν διευκολύνουν και στοιχειά συμπληρωματικά, ένιους μάλιςτα άκρως ένδιαφέρουτα, περιέχουν.

Ή προσπέλασις τών σειρών F.O. 368, F.O. 369, F.O. 371 και F.O. 372 γίνεται διά τών καταλόγων, πρωτοκόλλων και εύρετηρίων τά όποια άνεφέρθησαν εις τήν *Έκθεσιν Α'* (σσ. 718 και 722) και εις τήν παρούσαν έκθεσιν (σσ. 250 και 251).

Έπισημανθέν σημαντικόν ύλικόν έκ τών ώς άνω σειρών άφορων εις τήν ιστορίαν του νεωτέρου έλληνισμου έχει ήδη παραγγελθή πρός μικροφωτογράφισιν, θά παραγγελθή δέ σταδιακώς και έτερον κατά τó τρέχον και τά προσεχή έτη, άναλόγως τών έκάστοτε ύπαρχόντων οικονομικών μέσων και τών δυνατοτήτων τής φωτογραφικής ύπηρεσίας του Public Record Office να έκτελέση τās παραγγελίας του Κέντρου.

Σειράι F.O. 78 (Turkey) και F.O. 195 (Turkey). Έκ τών σειρών τούτων ή μόν πρώτη ύπάγεται εις τήν κατηγορίαν General Correspondence, ή δέ δευτέρα εις τήν κατηγορίαν Embassy and Consular Archives. Περι τών σειρών F.O. 78 και F.O. 195, ώς και περι τών μέσων προσπελάσεώς των (καταλόγων, πρωτοκόλλων, εύρετηρίων) διαλαμβάνει ή *Έκθεσις Α'* (σσ. 721 - 722). Ένταύθα δέον να προστεθή ότι έπραγματοποιήθη ή εις τó πρόγραμμα μικροφωτογράφισων ύπ' άριθ. IV¹⁶ περιληφθείσα ύπό του Κέντρου μικροφωτογράφισις τών πρωτοκόλλων και εύρετηρίων τής σειράς F.O. 802 (F.O. 605), τά όποια χρησιμεύουν εις τήν έπισήμανσιν τών έγγραφων τής σειράς F.O. 78. Αί εις τó Κέντρον άποκείμεναι σχετικαί μικροταινιαί περιλαμβάνουν τούς ύπό τά έξης στοιχειά έβδομήκοντα περίπου τόμους πρωτοκόλλων και εύρετηρίων: F. O. 802/593 (F.O. 605/220) - F.O. 802/662 (ή 663) (F. O. 605/251)¹⁷.

Έκ τής σειράς F.O. 78 (Turkey), ήτις περιλαμβάνει κυρίως τήν άλληλογραφίαν του Foreign Office μετά τής έν Κωνσταντινουπόλει Βρεταννικής Πρεσβείας και τών έν τή Όθωμανική Αύτοκρατορία βρεταννικών προξενείων κατά τά έτη 1780 - 1905 (τόμοι 5491), έπεσημάνθησαν πρός μικροφωτογράφισιν οί τόμοι οί περιέχοντες άλληλογραφίαν του Foreign Office μετά προξενείων εύρισκομένων εις περιοχάς μείζονος σημασίας όσον άφορᾷ εις τήν δράσιν του έν Τουρκία άλυτρώτου έλληνισμου. Τοιαύτα προξενεία¹⁸ είναι π.χ. τής Πρεβέζης, τών Ίωαννίνων, τής Λαρίσης, του Βόλου, τής Θεσσαλονίκης, του Μοναστηρίου, τής Φιλίππουπόλεως, τής Αδριανουπόλεως, τής Κωνσταντινουπόλεως, τής Τραπεζούντος, τής Σμύρνης, τής Μυτιλήνης, τής Λάρνακος, τής Λεμεσσοῦ, τής Ρόδου, του Ήρακλείου, του Ρεθύμνου, τών Χανίων. Έκ τής άλληλογραφίας του Foreign

16. *Έκθεσις Α'*, σ. 727.

17. Έπίσης έπραγματοποιήθη ή μικροφωτογράφισις τών εις τó πρόγραμμα III (*Έκθεσις Α'*, σ. 726) περιληφθέντων πρωτοκόλλων και εύρετηρίων τής σειράς F. O. 802 (F.O. 605), τά όποια χρησιμεύουν εις τήν έπισήμανσιν τών έγγραφων τής σειράς F.O. 32 (Greece - τόμοι 770), τής όποίας ή μικροφωτογράφισις έχει ώσαύτως πραγματοποιηθή. Αί σχετικαί μικροταινιαί περιλαμβάνουν τούς ύπό τά έξης στοιχειά δώδεκα τόμους πρωτοκόλλων και εύρετηρίων: F. O. 802/264 (F. O. 605/105) - F. O. 802/275 (F. O. 605/108).

18. Με τόν όρον *προξενεία* νοούνται ένταύθα τά γενικά προξενεία, τά προξενεία, τά ύποπροξενεία και τά προξενικά πρακτορεία.

Office μετά προξενίων ὡς τὰ ἀνωτέρω ἐμικροφωτογραφήθησαν ἤδη 128 τόμοι ὑπὸ τοῦ Κέντρου. Ἐπίσης παρηγγέλθη ἡ μικροφωτογράφησις ἑτέρων 144 τόμων ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 78/92 - 233, οἵτινες καλύπτουν τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τὰ ἀμέσως πρὸ αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν ἔτη. Τέλος ἐκ τῆς σειρᾶς F.O. 78 παρηγγέλθη ἡ φωτογράφησις τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἐν Πρεβέξῃ Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἀγγλίας William Meyer διὰ τὴν περίοδον 1819 - 1832 (τόμοι 14). Αἱ ἐκθέσεις αὗται, αἱ ὁποῖαι ἀπεφασίσθη νὰ ἐκδοθοῦν ὑπὸ τοῦ Κέντρου εἰς τὴν σειρὰν «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας», περιέχουν σπουδαίας πληροφορίας διὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Ἐκ τῆς σειρᾶς F.O. 195 (Turkey), ἣτις περιλαμβάνει κυρίως τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρετανικῆς Πρεσβείας μετὰ τοῦ Foreign Office καὶ μετὰ τῶν ἐν Τουρκίᾳ βρετανικῶν προξενίων κατὰ τὰ ἔτη 1808 - 1914 καὶ 1932 - 1945 (τόμοι 2533 καὶ κυτῖα 41), ἐπεσημάνθησαν πρὸς μικροφωτογράψιν οἱ τόμοι οἱ περιέχοντες ὑλικὸν ἀφορῶν εἰς περιοχὰς ὅπου ὁ ἐν Τουρκίᾳ ἀλύτρωτος ἑλληνισμὸς ἀνέπτυξε μείζονα πολιτικὴν ἢ οἰκονομικὴν δρασίαν. Δηλαδὴ ἐγένετο καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιλογὴ ὡς καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον περίπτωσιν τῆς σειρᾶς F.O. 78. Ἐκ τῆς μικροφωτογράφησεως τοῦ ἐπισημανθέντος ὑλικοῦ τῆς σειρᾶς F.O. 195 δέον νὰ ἐξαιρεθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ καλύπτον τὴν περίοδον μέχρι τοῦ 1905, διότι τοῦτο συμπίπτει ἐν πολλοῖς πρὸς τὸ ἀντίστοιχον ὑλικὸν τῆς σειρᾶς F.O. 78¹⁹.

Σειραὶ F.O. 406 (Eastern Affairs), F.O. 421 (South - Eastern Europe), F.O. 424 (Turkey), F.O. 434 (Southern Europe), F.O. 881 (Numerical Series). Αἱ σειραὶ αὗται ὑπάγονται, ὡς ἤδη ἐλέχθη²⁰, εἰς τὴν κατηγορίαν Confidential Print (Ἐμπιστευτικὰ Ἐντυπα)²¹. Αἱ πρῶται τέσσαρες ἐξ αὐτῶν περιέχουν ὑλικὸν (ἀλληλογραφίαν, ὑπομνήματα, συνθήκας κ. τ. δ.) κατατεταγμένον κατὰ περιοχὰς. Οὕτως εἰς τὴν σειρὰν F.O. 406 ὑπάγονται θέματα τῆς Ἑγγύς καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς τῆς περιόδου 1812 - 1946 (τόμοι 84)· εἰς τὴν σειρὰν F.O. 421 θέματα τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης τῆς περιόδου 1812 - 1947 (τόμοι 332)· εἰς τὴν σειρὰν F.O. 424 θέματα τῆς Τουρκίας τῆς περιόδου 1841 - 1957 (τόμοι 297)· καὶ εἰς τὴν σειρὰν F.O. 434 θέματα τῆς Βαλκανικῆς, τῆς Ἰταλίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας κατὰ τὴν περίοδον 1934 - 1941 (τόμοι 9)²². Ἡ σειρὰ F.O. 881 περιέχει πάντα τὰ ἐμπιστευτικὰ ἔντυπα τοῦ Foreign Office τῆς περιόδου 1829 - 1914 κατατεταγμένα κατ' αὔξοντα ἀριθμὸν ἐμπιστευτικοῦ ἐντύπου ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 1 μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ 10.600²³. Ἐπομένως τὸ ὑλικὸν τῶν προηγουμένων τεσσάρων σειρῶν τὸ καλύπτουν τὴν περίοδον 1829 - 1914 ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν σειρὰν F.O. 881 ὑπὸ διάφορον κατάταξιν.

19. Ἐκθεσις Α', σ. 721.

20. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 252.

21. Περὶ Confidential Print βλ. *The Records of the Foreign Office, 1782 - 1939*, σσ. 52, 64, 71, 88 - 89, 127 - 135· καὶ Ἐκθεσιν Α', σσ. 716, 717, 719, 723, 725.

22. Ὑπάρχει καὶ ἡ σειρὰ F.O. 476 (Greece), ἣτις καλύπτει ἑλληνικὰ θέματα τῆς περιόδου 1947 - 1957, ἀλλὰ δὲν εἶναι εἰσέτι προσιτὴ εἰς τὴν ἔρευναν.

23. *The Records of the Foreign Office, 1782 - 1939*, σσ. 89, 127.

Ἡ προσπέλασις τῶν ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων τῶν σειρῶν F.O. 406, F.O. 421, F.O. 424, καὶ F.O. 434 γίνεται διὰ τῶν εἰς τὴν *Ἐκθεσιν Α'* (σ. 719) καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν (σ. 251) μνημονευομένων καταλόγων καὶ εὐρετηρίων, τῶν δὲ ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων τῆς σειρᾶς F.O. 881 γίνεται προσέτι διὰ ἀριθμητικοῦ πρωτοκόλλου (Numerical Register), εἰς τὸ ὁποῖον τὰ ἐμπιστευτικά ἔντυπα ἔχουν καταχωρισθῆ κατά ἀριθμητικὴν σειρὰν²⁴.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω σειρῶν ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων ἐπεσημάνθη πρὸς μικροφωτογράφισιν ὕλικὸν καλύπτον τὰ ἐξῆς κυρίως θέματα: τὰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου· τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος· τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ Ὀθωνος· τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1843· τὰ Παρκερικὰ· τὰς ἑλληνο-τουρκικὰς σχέσεις· τὰ προνόμια τῶν Χριστιανῶν ἐν Τουρκίᾳ· τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862-1863· τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου· τὸ Κρητικὸν ζήτημα· τὸ Κυπριακὸν ζήτημα· τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἑλληνικῶν συνόρων τῷ 1881· τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ 1886· τὸν πόλεμον τοῦ 1897· τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα· τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909· τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους· τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἑλλάδα· τὰ γεγονότα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας 1919-1922· τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ ἐσωτερικῆς καὶ διεθνοῦς ἀπόψεως ἀπὸ τοῦ 1923 μέχρι τοῦ 1939 κλπ.

Ἐκ τοῦ ὕλικου τούτου ἐφωτογραφήθησαν ἤδη τὰ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 421/2-4 ἐμπιστευτικά ἔντυπα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἔχει ἀποφασισθῆ, θὰ δημοσιευθοῦν ὑπὸ τοῦ Κέντρου εἰς τὴν σειρὰν «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας». Τὰ ἐμπιστευτικά ταῦτα ἔντυπα φέρουν τὸν τίτλον «Abstracts of Proceedings in the Greek Question» καὶ περιέχουν ἐπισκόπησιν τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἐπίσης ἐμικροφωτογραφήθη λίαν ἐνδιαφέρον ὕλικὸν ἀφορῶν εἰς τὸ Κρητικὸν ζήτημα, παρηγγέλη δὲ ἡ μικροφωτογράφισις τῆς ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 287 συλλογῆς ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων (τόμοι 21), τὰ ὁποῖα κατὰ τὰ ἔτη 1874-1892 ἀπεστάλησαν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Βρεταννικὴν Πρεσβείαν.

Ἰδιαιτέραν σειρὰν, τὴν F.O. 899 (Cabinet Papers), ἀποτελοῦν τὰ ἐμπιστευτικά ἔντυπα τοῦ Foreign Office τὰ ὑποβληθέντα εἰς τὸ Βρεταννικὸν Ὑπουργικὸν Συμβούλιον. Ἡ σειρὰ αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ 20 τόμων καὶ καλύπτει τὴν περίοδον 1900-1921. Ἡ προσπέλασις τῆς σειρᾶς ταύτης, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει ἀλφαβητικὸν εὐρετήριον, γίνεται διὰ τοῦ μνημονευθέντος οἰκείου καταλόγου²⁵, ὅστις ὁμως βοηθεῖ μόνον εἰς τινὰς περιπτώσεις εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀναφερομένων ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων. Διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη ἀνίχνευσις διὰ τοὺς τόμους F.O. 899/12-20 (ἔτη 1915-1921) ἐγένετο δι' αὐτοψίας²⁶. Τὰ εἰς τοὺς τόμους 12-20 ἐπισημανθέντα ἐμπιστευτικά ἔντυπα ἀφοροῦν εἰς τὴν Κύπρον (1918), τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως Κων-

24. *Ἐ. ἀ.*, σ. 89.

25. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 251.

26. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου τῶν τόμων 1-15 τῆς σειρᾶς F.O. 899 ὑπάρχει πίναξ τῶν ἀντιστοιχῶς περιεχομένων ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων.

σταντίνου, τὰς ἑλληνοϊταλικὰς σχέσεις (1919), καὶ τὴν ἀρθρογραφίαν τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου (1915-1916). Ἡ ἀνίχνευσις τῶν εἰς τοὺς προηγουμένους τόμους τῆς σειρᾶς F. O. 899 περιεχομένων ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων περὶ Ἑλλάδος, Κρήτης κλπ., ἦτοι εἰς τοὺς τόμους 1 - 11 (ἔτη 1900 - 1916), γίνεται διὰ τοῦ καταλόγου τῆς σειρᾶς CAB. 37, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχουν περιληφθῆ ἔν φωτοτυπία, πλὴν ἄλλων, καὶ ἅπαντα τὰ ἐμπιστευτικὰ ἔντυπα τῶν τόμων 1 - 11 τῆς σειρᾶς F. O. 899. Ὁ κατάλογος τῆς σειρᾶς CAB. 37, ἣτις δὲν ὑπάγεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Foreign Office, ἀλλὰ ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ ἐν τῷ Public Record Office ἀρχείου τοῦ Βρετανικοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου (Cabinet), ἔχει ἐκδοθῆ εἰς τὴν σειρὰν Public Record Office Handbooks ὑπὸ τοὺς ἀριθ. 4 καὶ 9²⁷.

Δέον νὰ προστεθῆ ὅτι εἰς τὴν σειρὰν CAB. 37, ἣτις καλύπτει τὴν περίοδον 1880 - 1916, ὑπάρχουν καὶ ἐμπιστευτικὰ ἔντυπα μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὴν σειρὰν F. O. 899, ἀφ' ἑνὸς διότι αἱ δύο ὡς ἄνω σειραὶ δὲν συμπύπτουν χρονολογικῶς καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι ἡ σειρὰ CAB. 37 δὲν ἀπετελέσθη ἐξ ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων προερχομένων μόνον ἐκ τοῦ Foreign Office, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ὑπηρεσιῶν (Admiralty, Treasury κλπ.).

Τὰ εἰς τὴν σειρὰν CAB. 37 ἐπισημανθέντα ἐμπιστευτικὰ ἔντυπα ἀφοροῦν εἰς τὴν ἐν Κύπρῳ κατάστασιν (1880, 1907, 1910), τὴν πρότασιν παραχωρήσεως τῆς νήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα (1915), τὸ Κρητικὸν ζήτημα (1882, 1897, 1903, 1904, 1909, 1911, 1912), τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα (1893, 1903, 1906, 1908), τὴν ἐν Ἑλλάδι οἰκονομικὴν κατάστασιν (1880, 1898), τὰ ἐν Ἑλλάδι γεγονότα τοῦ ἔτους 1909, τὴν κρίσιμον ἀπὸ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀπόψεως θέσιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1915-1916²⁸.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 16ῃ Ἀπριλίου 1970.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης
τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ
Ἑλευθέριος Πρεβελάκης

27. No. 4: *List of Cabinet Papers, 1880 - 1914*, Λονδίνον (H.M.S.O.) 1964. No. 9: *List of Cabinet Papers, 1915 and 1916*, Λονδίνον (H.M.S.O.) 1966. Γενικῶς περὶ τῶν ἀρχείων τοῦ Cabinet Office βλ. εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν No. 11: *The Records of the Cabinet Office to 1922*, Λονδίνον (H.M.S.O.) 1966. Ἀντίτυπα τῶν ὡς ἄνω δημοσιευμάτων ὑπάρχουν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου.

28. Ἐμπιστευτικὰ ἔντυπα περὶ Ἑλλάδος ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλας σειρὰς τῶν Cabinet Papers.